

Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği'nin Geliştirilmesi ve Psikometrik Değerlendirilmesi

The Development and Psychometric Evaluation Study of Self-Efficacy for Protecting Adolescents from Substance Abuse Scale

Fatma EKER, Dilek AKKUŞ, Özge KAPISIZ

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı lise öğrencilerinin madde bağımlılığın-
dan korunmaya ilişkin öz-yeterlik algılarını ölçmede kullanılabilecek
bir ölçek geliştirmektir.

Gereç ve Yöntem: Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları 1100
(526 kız, 574 erkek) öğrencinin katılımıyla gerçekleştirildi. Ölçek ge-
liştirme çalışmasında kapsam analizi ve açıklayıcı faktör analizine
başvuruldu, madde ayırt edicilikleri belirlendi ve Cronbach Alpha
güvenirlilik sayısı hesaplandı.

Bulgular: Çalışma sonunda toplam varyansın 50.3'ünü açıklayan
dört alt boyut ve bir kontrol maddesi olmak üzere 24 maddeden olu-
şan bir ölçek elde edildi. Alt boyutlar uzman görüşüne dayanılarak
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma (12 madde), Baskı Al-
tında İken Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma (4 madde),
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama (4 madde),
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma
(3 madde) olarak isimlendirildi. Ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı-
nın (Cronbach's) 0.81 olduğu bulundu. Alt boyutların iç tutarlık katsa-
yaları 0.45 ile 0.87 arasında değişti. Test tekrar test korelasyonu pozitif
yönde anlamlı derecede ilişkili ($p<0.001$) bulundu.

Sonuç: Sonuçlar 24 madde ve dört alt boyutu olan ölçeğin lise öğ-
rencileri için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermiş-
tir. Farklı sosyoekonomik ve öğrenim düzeylerinde geçerlik güvenir-
lik çalışmalarının yapılması önerilmiştir. Sonuç olarak Ergenler İçin
Madde Bağımlılığından Korunma Ölçeği madde bağımlılığı önleme
programlarının etkinliğini ölçmede yararlı pratik bilgiler sağlayabilir.

Anahtar sözcükler: Ergenlik; geçerlik; güvenilirlik; madde bağımlılığı; öz-yeterlik.

SUMMARY

Objectives: The purpose of the study was to develop a scale in order to
measure perceived self-efficacy beliefs of high school students regarding
protection from substance abuse.

Methods: 1100 (526 female, 524 male) high school students participated in
the validity and reliability studies. Content analysis and exploratory factor
analysis was applied in the validity study. Item discriminations were deter-
mined and the reliability of scale was tested by calculating the Cronbach
Alpha internal consistency coefficient.

Results: The Self-Efficacy for Adolescents Protecting Substance Abuse Scale
(SEAPSAS) explained 50.3% of the total variance. The scale was composed
of 24 items with four factors and one control item. Regarding the experts'
opinion, sub scales were named as Staying Away from Drugs/ Stimulant
Drugs- General (12 items), Staying Away From Drugs/ Stimulant Drugs- Un-
der Pressure (4 items), Help-Seeking about Drugs/ Stimulant Drugs (4 items),
Supporting a Friend about Drugs/ Stimulant Drugs (3 items). The Cronbach
internal consistency coefficient of the whole scale was found to be 0.81. The
internal consistency of sub scales were ranged from 0.45 to 0.87. The test-
retest correlation was significant ($p<0.001$) and positively correlated.

Conclusion: These results suggest that the 24-item scale with four sub-
scales for high school students is a reliable and valid measure. We advocate
further research to find out the validity of the scale among individuals from
different socioeconomic and education settings. Finally, the SEAPSAS may
provide useful practical information to measure effectiveness of substance
abuse prevention programmes.

Key words: Adolescence; validity; reliability; substance abuse; self-efficacy.

Giriş

Ergenlik dönemi, bireyin yaşamında bilişsel, toplumsal,
fiziksel ve duygusal değişimlerin çok hızlı olduğu önemli bir
dönemdir. Bu dönemde gençler arasında tehlikeli sayılabile-

cek durumlara karşı risk alma davranışı, bir gruba ait olma ile
birey olmanın ikilemi ergenlik dönemine özgü deneyimlerin
ortak bir özelliği olduğu görülmektedir.^[1,2] Ergenlik döne-
mindeki en büyük risklerden biri kuşkusuz madde kullanı-
mıdır.^[3-5]

Ergenlerde madde kullanımına yol açan çevresel risk fak-
törleri üzerinde yapılan çalışmalarda arkadaş özellikleri ve
arkadaş etkisi ön plana çıkmaktadır. Özellikle 14-16 yaş ara-
lığındaki ergenlerde maddeye başlamada etkili en önemli risk
faktörünün 'madde kullanan bir arkadaşının olması' olduğu
belirlenmiştir.^[5] Bu nedenle ergenlerin maddeye başlama-
larını önlemek için gerekli olan 'hayır diyebilme' becerisini
geliştirmek ve kendilerini madde kullanma teklifini redde-

Düzce Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü, Düzce

İletişim (Correspondence): Dr. Fatma EKER.
e-posta (e-mail): fatmaeker@duzce.edu.tr

Psikiyatri Hemşireliği Dergisi 2013;4(1):7-12
Journal of Psychiatric Nursing 2013;4(1):7-12

Doi: 10.5505/phd.2013.74936

Geliş tarihi (Submitted): 25.03.2013 **Kabul tarihi (Accepted):** 24.07.2013

debilmede yeterli hissetmelerini sağlamak gereklidir. Madde kullanımından korunmaya ilişkin öz-yeterlik inancı ergenlerin, kendi sağlıkları hakkında bilgilenmeleri ve sağlıklarını korumaya yönelik doğru davranış ve tutumlar kazanmalarına yönelik çalışmaların hedeflenmesi, kısacası sağlıklı bir toplumun oluşturulması açısından önemlidir.^[6,7]

Öz-yeterlik, bireyin gelecekte karşılaşılabileceği güç durumların üstesinden gelmede ne derecede başarılı olabileceğine ilişkin kendi hakkındaki yargısı, inancıdır. Bireyin kendine duyduğu güvendir ve zamanla, deneyimle gelişen bir inançtır. Bunun yanında bireylerin, diğer bireyleri gözlemlenmeleri ya da başkalarının yorumlarını dinleme sonucunda da öz-yeterlik inançları gelişmektedir.^[8,9] Öz-yeterlik inancı ergenlerin maddeye başlama ve sürdürme davranışları üzerinde etkilidir.^[10,11] Ülkemizde kullanılan öz-yeterlik ölçekleri^[6,8] genellikle akademik başarı, fiziksel ve duygusal davranışlar konusundaki algılamalara odaklanmıştır. Ülkemizde ergenlerin madde kullanımından korunması konusunda öz-yeterliklerinin belirlenmesinde kullanılan spesifik bir ölçek yoktur.

Bu çalışmanın amacı lise öğrencilerinin madde bağımlılığından korunmaya ilişkin öz-yeterlik algılarını ölçmede kullanılabilir bir ölçek geliştirmektir.

Gereç ve Yöntem

Katılımcılar

Araştırmanın verileri Şubat 2011-Haziran 2012 tarihleri arasında toplandı. Bu ölçeğin geliştirilmesi sürecinde Düzce ilindeki üç büyük liseden araştırmaya katılmayı kabul eden, 9., 10., 11. sınıflara devam eden 1152 öğrenciye ulaşıldı. 12. sınıfa devam eden öğrenciler üniversiteye giriş sınavına hazırlanmaları nedeniyle araştırmanın yapıldığı dönemde okulları tarafından izinli sayıldıklarından, araştırmaya dâhil edilmedi. Çalışmaya katılan 1152 öğrenci, çalışma grubu olarak adlandırıldı ve bu aşamadan itibaren çalışma grubu olarak anıldı. Çalışma grubunda yer alan liseler; Anadolu Lisesi, Kız Teknik ve Meslek Lisesi ve Teknik ve Endüstri Meslek Lisesidir.

İşlem (Geçerlik-Güvenirlilik Çalışması)

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS (Statistical Package of the Social Sciences) 18.0 programında değerlendirildi. Madde Bağımlılığında Korunma Öz-Yeterlik Ölçeğinin geliştirilmesinde aşağıdaki süreçler izlendi:

1. Maddelerin Hazırlanması

Bu ölçeğe girecek maddelerin hazırlanmasında birkaç farklı yol kullanıldı. Maddelerin hazırlanması için 9, 10 ve 11. sınıftan 14 lise öğrencisi ile yapılandırılmamış 15'er dakikalık görüşmeler yapıldı. Bu görüşmeler esnasında, sadece öğrencilerin madde bağımlılığı kavramına ilişkin bakış açıları ve kendilerine özgü kullandıkları dil anlaşılmaya çalışıldı.

Sonrasında, farklı liselerin 11. sınıflarında okuyan toplam 43 öğrenciye araştırmacılar tarafından hazırlanan dört senaryo dağıtıldı. Senaryoların sonunda sorulan sorularla, öğrencilerin madde kullanımı teklifine karşın tutumları ve madde kullanan arkadaşları ile ilişkileri hakkında öğrencilerin algıları anlaşılmaya çalışıldı. Her senaryoda verilen durumlarda öğrencinin nasıl tepki vereceği soruldu. 4 soruya öğrencilerin 30 dakikada yanıt vermeleri istendi.

Örnek Senaryo: Okulda sınıf içinde tatsız bir durum yaşandı. Hiç keyfiniz yok. Bu aralar kendinizi çok kötü hissediyorsunuz, her şey üstünüze geliyor gibi. Sanki içinizde bir boşluk var ve dolduramıyorsunuz. Kız arkadaşınız/erkek arkadaşınız size bilmediğiniz bir hap uzattı. Arkadaşınız size diyor ki; "Al bak canım, senin ilacın bu. Çok iyi gelecek. Bağımlılık falan da yapmıyor, ben bazen alıyorum."

Bu durumda öğrencinin tepkisinin ne olacağı soruldu. Öğrencilerin görüşleri tek tek incelendi, bazı ifadeler değiştirilerek madde haline getirildi. Senaryolara verilen cevaplarda öğrencilerinin yanıtlarının madde kullanma teklifini yapan kişiye göre değiştiği görüldüğünden "baskı altında iken maddelerden uzak durma" adlı yeni bir alt boyut oluşturuldu. Madde hazırlamada yukarıda kullanılan yollara ek olarak araştırmacılar, öz-yeterlik konusunda daha önce kullanılan benzer ölçeklerden ve kitaplardan da yararlandılar.^[8,10,12,13] Bu şekilde 28 madde oluşturuldu.

Ölçeğin başında, ölçeğin amacı hakkında bilgi verilen bir yönerge yazıldı. Ayrıca ölçekte olumlu ve olumsuz ifadeler yazılırken, maddeler karışık olarak sıralandı.

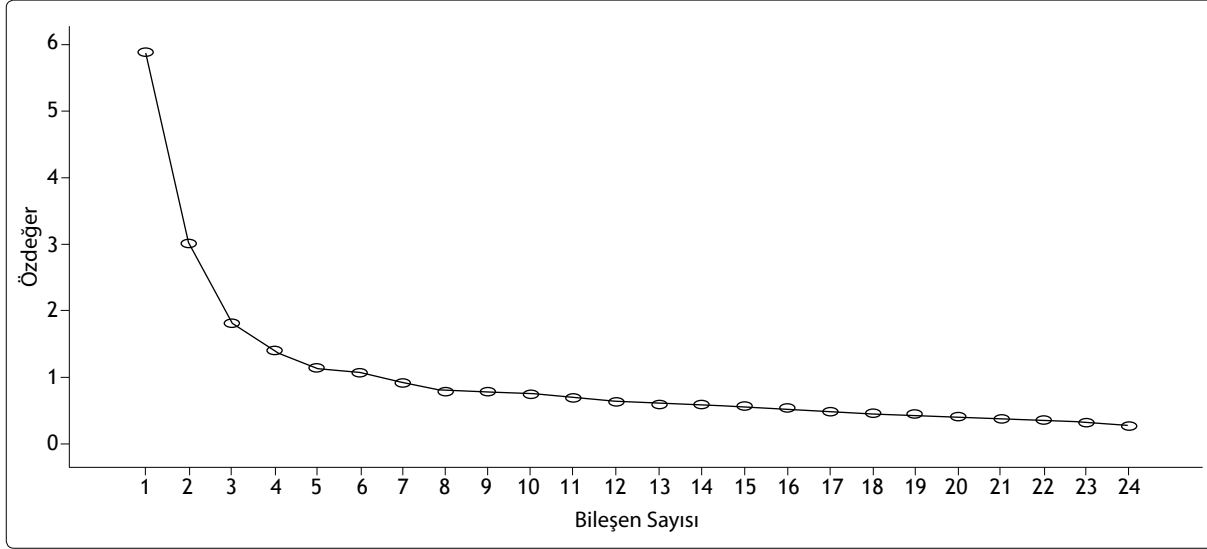
2. Kapsam Geçerliği

Hazırlanan 28 maddelik form, bağımlılık alanında çalışan doktora düzeyinde iki psikiyatri hemşiresi, bir uzman psikiyatri hemşiresi ve bir bağımlılık danışmanı olmak üzere dört uzman tarafından biçim, ifade ve öz-yeterlik göstergesi olup olmadığı konusunda değerlendirildi, gerekli düzeltmeler yapıldı. Sonuçta 24 madde üzerinde karar kılındı.

Ölçeğin puanlanmasında beşli likert değerlendirme kullanıldı. Maddelere verilen yanıtlar '1-Hiç emin değilim', '2-Çok az eminim', '3-Orta derecede eminim', '4-Oldukça eminim', '5-Son derece eminim' olarak değerlendirildi. Ölçekteki 23 madde olumlu puanlanırken, kontrol sorusunda puanlama '5-Hiç emin değilim', '1-Son derece eminim' şeklinde yapıldı. Ölçekten alınabilecek minimum puan 23 ve maksimum puan 115'tir. Uzman görüşlerine dayanılarak ölçek toplam puanının yüksekliği, madde bağımlılığında korunma öz-yeterliğinin yüksekliğine işaret edeceği şeklinde yorumlandı.

3. Yapı Geçerliği

Ölçeğin yapı geçerliği faktör analizi yöntemi kullanılarak incelendi. Faktör analizinden önce verilerin normal dağılıp dağılmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bar-

Şekil 1. Çizgi grafiği.

lett testi ile kontrol edildi. Faktör analizinde Temel Bileşenler Analizi yöntemi uygulandı.

4. Güvenirlilik Çalışması

Ölçeğin güvenirliliği için madde analizine dayalı iç tutarlılık yöntemi olan Cronbach Alfa katsayısı yöntemi kullanıldı.^[14]

Araştırmanın Etik Boyutu

Bu çalışmada kurum izni (Düzce İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden, ayrıca öğrenciler ve ailelerinden yazılı onam alındı. Uygulanacak formlar öğrencilerin ailelerine gönderildi, kabul eden ailelerden imzalı onay alındı.

Bulgular ve Tartışma

Metodolojik olarak yapılan bu çalışmaya lise 9., 10. ve 11. sınıflarına devam eden 1152 öğrenci alındı. Çalışma grubunu oluşturan sayının belirlenmesi konusunda, Tabachnick ve Fidell'in (1996) faktör analizi için verdiği kriterler dikkate alındı.^[14] Tabachnick ve Fidell'e göre faktör analizi için 300 kişi "iyi", 500 kişi "çok iyi" ve 1000 kişi "mükemmel" olarak değerlendirilmektedir.

Ölçek üzerinde cinsiyetini, sınıfını belirtmemiş ya da sistematik bir şekilde bir grup maddeyi işaretlemiş olan 52 öğrencinin verileri iptal edildi. Çalışmanın örneklemini 574'ü erkek (%52.7), 526'sı kız (%47.8) olmak üzere 1100 öğrenci

oluşturdu. Katılımcıların 286'sı 9. sınıf (%26.0), 333'ü 10. sınıf (%30.3) ve 481'i 11. sınıf (%43.7) öğrencisiydi. Çalışma grubunun 9., 10. ve 11. sınıflardan oluşması, ölçeğin benzer gruplar için temsil gücünün yaş bakımından varyansını genişletmektedir.

Araştırmacılar tarafından farklı yöntemler kullanılarak oluşturulan ölçek maddelerinin faktör analizine uygun olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett testi ile kontrol edildi. Faktör analizi yapmak için önerilen Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri 0.60 ve üzerinde olması beklenmektedir. Hazırlanan ölçeğin KMO değerinin 0.881 olduğu görüldü. Tavşancıl'a (2002) göre faktör analizinde verilerin normal dağılımla uyumlu olması gerekir.^[15] Verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediği ise Bartlett testi ile ortaya konulmaktadır. Bartlett testinin sonucu ne kadar yüksek ise anlamlı olma olasılığı da o kadar yüksektir. Elde edilen verilere uygulanan Bartlett Testi anlamlı ($X^2=8844.604$; $p<0.01$) çıktı. Bu sonuç, verilerin normal dağılımla uyumlu olduğunu ortaya koydu.

Faktör analizi sürecinde ölçekteki maddelerin altı faktör altında toplandığı görüldü. Ölçeğin faktör yapısını belirlemek amacıyla alt ölçeklerde yer alan 24 maddeye Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) yapıldı, öz değerleri 1'in üzerinde olan ve varyansın %59.42'sini açıklayan altı fak-

Tablo 1. Faktör analizi sonucunda faktörlere ilişkin elde edilen değerler

Faktörler	Özdeğer	Varyans yüzdesi	Toplam varyans yüzdesi
1	4.911	20.463	20.463
2	2.990	12.457	32.921
3	2.475	10.312	43.233
4	1.698	7.074	50.307

Tablo 2. Faktör analizi sonucunda maddelere ilişkin elde edilen değerler

İfadeler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4
1. Erkek ya da kız arkadaşına herhangi bir uyuşturucu/uyarıcı madde kullanıp kullanmadığını sorabilirim.				0.756
2. Erkek ya da kız arkadaşıyla uyuşturucu maddeleri kullanmaması konusunda konuşabilirim.				0.701
3. Her türlü madde kullanma teklifine "hayır" diyebilirim.	0.434			
4. "Bir kereden bir şey olmaz" diyerek bir kere deneyebilirim.				
5. Gittiğim ortamda madde kullanılacağını bildiğim ve arkadaş grubumun olacağı bir yere katılmayacağımı söyleyebilirim.	0.487			
6. Yakın arkadaşım uyuşturucu/uyarıcı madde kullanma konusunda ısrar etse de kullanmak istemediğimi söyleyebilirim.	0.559			
7. Birlikte olduğum kişi madde kullanmam konusunda ısrar ettiğinde ondan ayrılabilirim.	0.584			
8. Küçük düşme pahasına da olsa madde kullanılan bir ortamı terk edebilirim.	0.643			
9. Madde kullanan bir arkadaşımın iyiliği için ona yardım edebilecek kişilere bunu iletebilirim.				0.383
10. 18 yaşına kadar yasal olan maddeleri kullanmayacağıma inanıyorum	0.645			
11. Hayatım boyunca asla uyuşturucu uyarıcı madde kullanmayacağıma inanıyorum.	0.483			
12. Madde ile ilgili konularda gerektiğinde babamla konuşabilirim.			0.813	
13. Madde ile ilgili konular hakkında gerektiğinde annemle konuşabilirim.			0.789	
14. Madde ile ilgili konular hakkında gerektiğinde öğretmenlerimle konuşabilirim.			0.776	
15. Uyuşturucu/uyarıcı madde kullanan bir arkadaşımın bağımlılıktan kurtulması için rehberlik servisine gitmesi konusunda konuşabilirim.			0.428	0.359
16. Hiç tanımadığım biri bana /uyuşturucu uyarıcı olduğunu tahmin ettiğim bir madde teklif ettiğinde hayır diyebilirim.	0.701			
17. 30 gün veya daha az süredir tanıdığım biri bana sigara/alkol/tiner/uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.	0.742			
18. Güvendiğim biri bana sigara/alkol/tiner/uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.		0.773		
19. Daha yakından tanımak istediğim biri bana sigara/Alkol/tiner/uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.	0.749			
20. Daha önce yakın arkadaş olduğum biri bana sigara/alkol/tiner/uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.	0.658			
21. Bana aşık olmasını istediğim biri bana sigara/alkol/tiner/uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.		0.853		
22. Benden yaşça büyük ve baskıcı (korktuğum) biri bana sigara/alkol/tiner/uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.		0.873		
23. Birlikte takıldığım, iyi arkadaşım olan biri bana sigara/alkol/tiner/uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.	0.666			
24. Saygı duyduğum, idolüm olan biri bana sigara/alkol/tiner/uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.		0.864		

tör elde edildi. Ancak yapılan grafik yöntemlere (screen test) göre bu faktörlerin dört faktöre indirgenebileceği görüldü ve dört faktörlü çözüme zorlandı.^[15,16] Büyüköztürk'e (2002) göre çizgi grafiğinde yüksek ivmeli, hızlı düşüşler önemli faktör sayısını verir.^[17] Yatay çizgiler ise varyansı açıklama katkısını birbirine yakın olduğunu gösterir. Şekil 1'deki çizgi grafiğinde görüldüğü gibi, dördüncü faktörden sonra bir düşüş oldu. Analiz ile gözlenen faktörleri ayrıştırarak, birbirinden

olabildiğince bağımsız faktörlere ulaşabilmek amacıyla faktör analizi uygulamasına bir dik döndürme (rotasyon) yöntemi olan Varimax kullanılarak devam edildi.^[15-17] Ergenler İçin Madde Bağımlılığında Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği'nin yapılan faktör analizine göre, özdeğeri birin üzerinde olan birbirinden bağımsız dört faktörden oluştuğuna karar verildi.

Elde edilen dört faktöre ilişkin özdeğerler, varyans yüzdeleri ve toplam varyans yüzdeleri Tablo 1'de gösterildi.

Tablo 3. Faktör analizi sonucunda ölçeğin boyutlarının adı, madde sayıları, Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ve ilgili maddeler

	Alt Boyutlar	Madde Sayısı	Cronbach Alpha İlgili maddeler
Uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	12	0.860	3,5,6,7,8,10,11,16,17,19,20,23
Baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	4	0.869	18,21,22,24
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama	4	0.754	12,13,14,15
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma	3	0.453	1,2,9

Tablo'da görüldüğü gibi dört faktörün tümü toplam varyansın %50.30'unu açıklamaktadır. Kabul edilebilir oran olan %50'nin üstünde olan varyans oranının ölçeğin dört faktörden oluşan bir ölçek olarak değerlendirilmesine olanak verdiği söylenebilir.^[14,17] Faktörlerin döndürülmesi sonucunda elde edilen değerlere göre maddelerin ölçekte yer alması için, bir maddenin en az 0.30 faktör yüküne sahip olması gerekmektedir. Bununla beraber birden çok faktörde yer alan bir maddenin ise faktörlerden birindeki faktör yükünü diğer faktörlerdeki faktör yükünden en az 0.1 kadar büyük olması gerekmektedir.^[17] Ölçekteki 'Uyuşturucu/uyarıcı madde kullanan bir arkadaşımınla bağımlılıktan kurtulması için rehberlik servisine gitmesi konusunda konuşabilirim' maddesi Faktör(2) (Baskı Altında İken Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma) ve Faktör(3) (Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama) altında yer aldı, uzman görüşüne başvurulduğunda, ölçekten çıkarılmaması önerildi. Bu maddenin Faktör(3) altında değerlendirilmesi uygun bulundu. Ayrıca 'Bir kereden bir şey olmaz diyerek bir kere deneyebilirim' maddesinin dört faktörlük analizde özdeğeri 0.30'un altında olması nedeniyle kontrol sorusu olarak kullanılması, ölçek toplam puanlamasında ise değerlendirme kapsamı dışında bırakılmasının uygun olduğu konusunda fikir birliğine varıldı.

Faktör analizinin son basamağı, faktör yüklerin hesaplamasıdır. Faktör yükleri en az 0.30 olmalıdır. Ölçek geliştirirken faktör yükü en az 0.35 ve üzeri kabul edildi. Ölçek geliştirilirken maddelerin birbiriyle olan tutarlılıklarına da bakıldı. Faktör analizi sonunda elde edilen ölçekteki maddelerin yer aldığı faktörler ile her bir maddenin faktör yüklü Tablo 2'de verildi. Tablo 2'de maddelerin faktör yüklerinin 0.38-0.87 arasında değiştiği görülmektedir. Maddelerin faktör yüklerinin yüksek olması ölçekteki maddelerin ölçeğin tamamı ile uyumlu olduğunu göstermesi açısından önemli bulundu. Yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin, 24 madde ile yapı geçerliğini sağladığı belirlendi.

Ölçeğin güvenilirliği için madde analizine dayalı iç tutarlılık yöntemi olan Cronbach Alfa katsayısı yöntemi kullanıldı.^[15,17] Ölçeğin Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayısı 0.814 olarak hesaplandı. Faktör analizine göre oluşan boyutların adı güvenilirlik katsayıları ve madde numaraları Tablo 3'te verildi. Tablo'da görüldüğü gibi dördüncü faktör dışında diğer faktörlerin güvenilirlik katsayısının oldukça yüksek olduğu görüldü. Güvenirlik katsayısı 0.40 altında olan ölçekler güvenilir olarak kabul edilmediğinden,^[16] ölçekteki tüm alt boyutlar güvenilir olarak kabul edildi. Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin bilgileri elde etmek amacıyla, kararlılık özelliği incelendi ve test-tekrar-test yöntemi kullanıldı. Bu çalışma grubu, tesadüfi olarak seçilmiş 100 öğrenciden oluştu. Her üç okulda da iki uygulama arasındaki süre 4 hafta olarak belirlendi. İki ölçüm arasındaki korelasyon değerinin 0.87 olduğu görüldü ($p < 0.01$). Bunun yanında güvenilirlik kanıtı ola-

rak hesaplanan iç tutarlılık kat sayıları (Cronbach alfa) aynı grupta farklı zamanlarda 0.45 den 0.86'ya değiştiği görüldü. Bu sonuçlar ışığında Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği'nin güvenilir bir ölçüm aracı olduğuna karar verildi.

Sonuç ve Öneriler

Bu metodolojik araştırmada geçerlik güvenirlik çalışması yapılan Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği, lise öğrencilerinin madde bağımlılığından korunma konusunda kendi yeterliklerini değerlendirebilecekleri 24 madde ve dört alt boyuttan oluşan geçerli ve güvenilir bir öz-bildirim ölçeğidir. Araştırmalarda ve özellikle madde bağımlılığını önleme düzeyinde yapılacak çalışmalarda yapılacak uygulamaların etkinliğini değerlendirmede kullanılabilir tutum ölçen bir ölçme aracıdır.

Çalışmadaki katılımcı sayısı, geçerlik güvenirlik çalışmasında kullanılan yöntemlerin ve istatistiksel analizlerin çeşitliliği bakımından literatürle uyumludur. Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeğinin geliştirilmesinde geçerlik özellikleri kapsam geçerliği ile sınırlandırılmadı, bunu belirlerken sadece uzman görüşü değil, araştırmacıların ergen grubuyla yaptıkları uzun yıllara dayanan deneyimleriyle de oluşturuldu.

Sonuç olarak ölçek bu haliyle araştırmalarda kullanılmaya hazırdır. Ancak, ölçüt geçerliği en kısa zamanda araştırılmalıdır. Yani bağımlılık ile ilişki düzeyi önceden bilinen psikolojik özelliklerin (benlik saygısı, denetim odağı, akran baskısı vb.) ölçülmesinde kullanılan, psikometrik bakımdan daha önce yeterli görülmüş ölçeklerle Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği arasındaki ilişkiler de incelenmeye değerdir. Elde edilen bilgiler bir taraftan madde bağımlılığı ile mücadele için tutum yaklaşımlarını şekillendirecek, diğer taraftan da ölçeğin psikometrik özelliklerinin belirginleşmesine katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada geliştirilen ölçek sadece ortaöğretime devam eden ergenler için geliştirilmiştir. Öz-yeterlik algısının değerlendirilmesi ölçek maddeleri ile sınırlıdır. Geçerlik güvenirlik çalışmasında ölçüt geçerliği için daha önce geçerli güvenilir olduğu tespit edilmiş standart ölçeklerin kullanılmaması bu çalışmanın zayıf yönüdür.

Bu çalışma Düzce Valiliği tarafından desteklenen Bağımlılığı Önlemede Akran Eğitimi Projesinin parçasıdır.

Yazarlar bu çalışmadaki anketlerin uygulanmasında yardımcı olan Ayşegül ÜNVER GENÇ'e teşekkür ederler.

Kaynaklar

1. Siyez DM, Aysan F. Ergenlerde görülen problem davranışların psiko-sosyal risk faktörleri ve koruyucu faktörler açısından yordanması. Eğitim Fakül-

- tesi Dergisi 2007;1:145-71.
2. Alikeşifoğlu M, Ercan O. Ergenlerde riskli davranışlar. *Türk Pediyatri Arşivi* 2009;44:1-6.
 3. Ogel K, Aksoy A, Topuz A, Liman O, et al. Development and reliability study of the adolescent inhalant use severity scale. *Türk Psikiyatri Derg* 2005;16:260-7.
 4. Gürol DT. Madde kullanımı açısından riskli adölesanlar. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitim Etkinlikleri. Adölesan Sağlığı 2 Sempozyum Dizisi No: 63; 2008. s. 65-8.
 5. Erdem G, Eke C, Ögel K, Taner S. Lise öğrencilerinde arkadaş özellikleri ve madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi* 2006;7:111-6.
 6. Aksayan S, Gözüm S. Olumlu sağlık davranışlarının başlatılması ve sürdürülmesinde özetkililik algısının önemi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 1998;2:35-42.
 7. Schwarzer R, Fuchs R. Self-efficacy and health behaviors. In: Conner M, Norman P, editor. *Predicting Health Behavior: Research and Practice with Social Cognition Models*. Buckingham: Open University Press. trochim. human.cornell.edu/gallery/walkley/selfeff. (1995).
 8. Yardımcı F, Başbakkal Z. Ortaokul öz-yeterlilik ölçeğinin öçeçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2010;11:321-6.
 9. Lee WS. *Encyclopedia of school psychology*. London: Sage Publication; 2005.
 10. Carpenter CM, Howard D. Development of a drug use resistance self-efficacy (DURSE) scale. *Am J Health Behav* 2009;33:147-57.
 11. Whittinghill D, Whittinghill LR, Loesch LC. The benefits of a self-efficacy approach to substance abuse counseling in the era of managed care. *Journal of Addictions and Offender Counseling* 2000;20:64-74.
 12. Tezbaşaran, A. Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları; 1997.
 13. Bulduk S, Erdoğan S. Reliability and validity of a self-efficacy scale for AIDS prevention among Turkish university students. *International Journal of Human Sciences* 2008;5:1-17.
 14. Tabachnick BG, Fidell LS. *Using multivariate statistics*. 3rd ed. New York: Harpercollins College Publishers; 1996.
 15. Tavşancıl E. Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. Ankara: Nobel Yayıncılık; 2002.
 16. Balcı A. *Sosyal bilimlerde araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Matbaası; 1997. s. 115-55.
 17. Büyüköztürk Ş. *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık; 2002.